

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl dnešního dne v senátu složeném z předsedkyně Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajky), soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatele **K. M.**, zastoupeného JUDr. Věroslavem Alanem, advokátem, se sídlem Bystřička 281, proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 14. 5. 2013 č. j. 8 Co 303/2011-217, za účasti **Krajského soudu v Ostravě**, jako účastníka řízení, takto:

- I. Postupem porušujícím čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky byla usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 14. 5. 2013 č. j. 8 Co 303/2011-217 porušena stěžovatelova práva na nedotknutelnost jeho osoby dle čl. 7 odst. 1 a na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Toto rozhodnutí se proto ruší.**

O d ů v o d n ě n í :

I. Předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností stěžovatel napadl v záhlaví tohoto nálezu uvedený rozsudek a navrhl jeho zrušení pro rozpor se svým ústavně zaručeným právem na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).
2. U stěžovatele došlo v roce 1999 k poškození zdraví (těžké poškození mozku) v důsledku podání nevhodného léku Nemocnicí ve Frýdku-Místku, přičemž odpovědnost nemocnice za toto poškození byla uznána v pravomocně ukončeném řízení vedeném u Okresního soudu ve Frýdku-Místku pod sp. zn. 8 C 239/2001. Stěžovatel byl v důsledku poškození zdraví zbaven způsobilosti k právním úkonům a je závislý na pomoci jiné osoby ve 24 úkonech. Tuto pomoc stěžovateli poskytovala jeho matka, která je zároveň jeho opatrovnící, a jeho bratr, a to v době od 7 do 22 hodin, tedy 15 hodin denně. Stěžovatelova matka v rámci svých oprávnění jako opatrovnice vybrala ze stěžovatelova účtu dvakrát 34 362 Kč, celkem tedy 64 724 Kč, a peníze převedla na účet svůj a stěžovatelova bratra jako odměnu za poskytovanou pomoc v měsíci prosinci 2008. Stěžovatel se pak v řízení před obecnými soudy, z něhož vychází i nynější ústavní stížnost, domáhal po žalované zaplacení zmíněné částky.
3. Rozsudkem Okresního soudu ve Frýdku-Místku ze dne 17. 12. 201 č. j. 18 C 155/2009-110 byla žalované uložena povinnost zaplatit stěžovateli částku 42 500 Kč a žaloba do výše částky 21 386 Kč byla zamítnuta. Soud prvního stupně vzal v potaz objektivní odpovědnost žalované, prokázanou v jiném řízení, a aplikoval na případ § 442 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále také „občanský zákoník“ nebo „starý občanský zákoník“). Uvedl, že částku, kterou stěžovatel požaduje v žalobě, je nutno vnímat jako další škodu, která mu vznikla. Při výpočtu nároku vyšel z toho, že cena pečovatelské služby je dle sazby terénní pečovatelské služby dostupné v bydlišti stěžovatele 100 Kč za hodinu. Při 15 hodinách

denně pak částka za péči činí 1 500 Kč denně, 46 500 Kč měsíčně. Po odečtení státního příspěvku na zajištění péče ve výši 4 000 Kč, který stěžovatel pobíral, tak došel k částce 42 500 Kč.

4. Krajský soud v Ostravě rozsudkem ze dne 10. 10. 2011 č. j. 8 Co 303/2011-167 rozsudek soudu prvního stupně ve výroku, kterým byla stěžovateli přiznána částka ve výši 42 500 Kč, změnil tak, že žalobu na zaplacení částky 42 500 Kč zamítl. Soud své rozhodnutí zdůvodnil tím, že nárok stěžovatele nemá oporu v zákoně. Z § 444 až § 449a občanského zákoníku totiž vyplývá, že při škodě na zdraví se poškozenému hradí bolestné a ztížení společenského uplatnění; dále se hradí ztráta na výdělků a poskytuje se úhrada nákladů spojených s léčením. V projednávané věci uplatnil stěžovatel požadavek na úhradu žalované částky s odůvodněním, že jí poskytl své matce a bratrovi za obslužnou péči. Uvedené náklady na obslužnou péči však dle odvolacího soudu nelze podřadit pod žádný z nároků na náhradu škody na zdraví, upravených občanským zákoníkem v § 444 až § 449a. Občanský zákoník zakládá nárok na náhradu nákladů léčení, nikoli však nákladů na zajištění pomoci při životních úkonech poškozeného. Nejedná se ani o skutečnou škodu ve smyslu § 442 odst. 1 občanského zákoníku, k čemuž nesprávně dospěl okresní soud, neboť ta se týká škody na věci, kterou je nutné odlišovat od pojmu náhrady věcné škody. To zdůraznil také Nejvyšší soud v rozhodnutí ve věci pod sp. zn. 25 Cdo 2365/2008, v němž poukázal i na odlišnost právní úpravy náhrady škody na zdraví v občanském zákoníku a zákoníku práce, neboť občanský zákoník nárok na náhradu věcné škody, na rozdíl od zákoníku práce, neupravuje.

5. Rozsudek Krajského soudu v Ostravě pak zrušil Ústavní soud nálezem sp. zn. I. ÚS 46/12 ze dne 16. 1. 2013. Ústavní soud v odůvodnění nálezu došel mimo jiné k závěru, že odvolací soud aplikoval právo pouze mechanicky a zamítl stěžovatelův nárok bez bližšího zkoumání účelu příslušné právní úpravy a ambice vyplnění zjevné legislativní mezery. Dle Ústavního soudu totiž rozdíl v rozsahu a obsahu odpovědnosti za škodu v zákoníku práce a občanském zákoníku nesleduje žádný ospravedlnitelný cíl. Dovedil pak, že legislativní mezeru v občanském zákoníku lze překlenout interpretačně s přihlédnutím k funkci a povaze odpovědnosti za škodu v případě škody způsobené okolnostmi majícími původ v poruše přístroje nebo jiné věci použitými při plnění závazku, a uzavřel, že nárok stěžovatele lze podřadit pod § 449 odst. 1 občanského zákoníku jako součást účelných nákladů spojených s léčením.

6. Napadeným rozsudkem odvolací soud potvrdil rozsudek soudu prvního stupně v rozsahu 4 000 Kč, v rozsahu 38 500 Kč pak žalobu zamítl. Nejdříve potvrdil správnost skutkových zjištění okresního soudu, na která zcela odkázal a pro účely odvolacího řízení je převzal. V odůvodnění rozsudku dále uvedl, že setrvává na právním závěru, že peněžní částka poskytnutá za obslužnou péči není skutečnou škodou ve smyslu § 442 odst. 1 občanského zákoníku, neboť ta se týká škody na věci. Lze ji však, jak dovedl Ústavní soud, podřadit pod náklady spojené s léčením dle § 449 odst. 1 občanského zákoníku. Co se týče výše náhrady nákladů, odvolací soud se neztotožnil se závěrem soudu prvního stupně, který vyšel z toho, že rodinní příslušníci stěžovateli poskytovali pomoc v době od 7 do 22 hodin. V případě úkonů poskytovaných rodinnými příslušníky stěžovateli spočívajících v pomoci při osobní hygieně, chystání jídla, krájení pečiva, chystání oblečení, šněrování bot, převozu stěžovatele na nákupy a výlety, vaření jídla, procházek venku, praní prádla, chystání večeře, úklidu, kontroly, zda je v noci stěžovatel přikrytý, cvičení na žebřinách a výkonu dozoru při cvičení, se nejedná dle odvolacího soudu o takové úkony, při nichž by byla nutná speciální odbornost a kvalifikace vyžadovaná pro pracovníky vykonávající ošetrovatelskou či pečovatelskou službu. Jednalo se svou podstatou o asistenční pomoc, kterou si v převážné míře rodinní příslušníci poskytují vzájemně v rámci rodiny, aniž by si za takovou činnost poskytovali

finanční odměnu.

7. Dle odvolacího soudu nelze pominout ani skutečnost, že stěžovatel není zcela či převážně bezmocný. V jeho případě se jedná o středně těžkou závislost odpovídající II. stupni závislosti, přičemž asistenční úkony, na kterých je takto postižená osoba závislá, nejsou úkony odborné pečovatelské služby. Nejednalo se také o úkony, které by byly vykonávány soustavně 24 hodin denně. Odvolací soud tak dospěl k závěru, že s ohledem na charakter pomoci a stupeň jeho závislosti není akceptovatelné, aby náklady byly stanoveny částkou, jak ji z prostředků stěžovatele vyplatila opatrovnice sobě a bratrovi. Odvolací soud proto stanovil výši náhrady nákladů na obslužnou péči na základě částky odpovídající minimální mzdě, která v rozhodné době činila 8 000 Kč. Od této částky poté odvolací soud odečetl příspěvek k zajištění péče ve výši 4 000 Kč a došel tak ke konečné částce 4 000 Kč, která je účelně vynaloženými náklady spojenými s léčením.

II. Argumentace stran

8. Stěžovatel ve své stížnosti poukázal na v nálezu sp. zn. I. ÚS 46/12 citovaná rozhodnutí Nejvyššího soudu (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 25 Cdo 2127/2006, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2011, sp. zn. 23 Cdo 312/2010), podle kterých se má při ocenění ošetřovatelské péče o příbuzného přiměřeně vycházet z odměny přiznávané pracovníkům poskytujícím pečovatelskou službu podle vyhlášky k zákonu o sociálních službách. Odvolací soud se však přes závaznost právního názoru Ústavního soudu tímto neřídil.

9. Podle skutkových zjištění a závěrů soudu prvního stupně, se kterými se odvolací soud ztotožnil, rodinní příslušníci poskytovali stěžovateli pomoc v rozsahu 15 hodin denně. V prosinci 2008 tak rodinní příslušníci poskytli stěžovateli obslužnou péči v rozsahu 465 hodin. Pokud by tak soud vyšel z minimální mzdy, která v rozhodné době činila 48,10 Kč za hodinu, měla být přiznána částka ve výši 22 366,50 Kč. Soud tak ve skutečnosti poskytl úhradu pouze za 106 hodin obslužné péče a zbývajících 305 hodin péče je poskytnuto bez nároku na finanční odměnu. To je dle stěžovatele v rozporu s nálezem sp. zn. I. ÚS 46/12, dle kterého pomoc poskytovanou osobě závislé nejbližší rodinou není přiměřené považovat za běžnou činnost vedoucí k uspokojování potřeb rodiny.

10. Ustanovení § 78 odst. 1 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálních službách“), stanoví, že sociální služby lze poskytovat jen na základě oprávnění, které vzniká registrací; ta se však dle § 83 zákona o sociálních službách nevyžaduje, poskytuje-li osobě pomoc osoba blízká. Dle stěžovatele není nikde stanoveno, že tato osoba poskytuje sociální služby na nižší odborné úrovni než fyzická osoba poskytující tyto služby na základě registrovaného oprávnění. Lze se naopak domnívat, že např. vlastní matka může poskytovat svému synovi sociální služby i na úrovni vyšší. Osobní asistence se pak poskytuje za částečnou úhradu, která podle právní úpravy platné v rozhodné době může činit až 120 Kč na hodinu.

11. Konečně poukazuje stěžovatel na to, že žádný zákon nedává soudům oprávnění snížit náhradu za poskytnutou péči o příspěvek na péči. Naopak z nálezu sp. zn. I. ÚS 46/12 vyplývá, že pokud škůdce odpovídá v plném rozsahu za škodu na zdraví, pak jeho povinnost k náhradě škody nemůže být snížena proto, že poškozený je příjemcem příspěvku na péči.

12. Krajský soud v Ostravě ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že v řízení dle jeho názoru nedošlo k žádnému porušení ústavních práv stěžovatele. Odvolací soud se

v průběhu řízení nedopustil žádného pochybení, které by ve svém důsledku znamenalo porušení práv. Z odůvodnění napadeného rozsudku vyplývá, že se vypořádal náležitě se všemi argumenty, které byly stěžovatelem v průběhu řízení vzneseny, a vycházel rovněž z názoru Ústavního soudu vyjádřeného v nálezu sp. zn. I. ÚS 46/12. Jiný názor stěžovatele na věc dle odvolacího soudu protiústavnost rozhodnutí nezakládá.

III. Hodnocení Ústavního soudu

A. Vázanost rozhodnutím Ústavního soudu a judikaturou Nejvyššího soudu

1. Obecné principy

13. Podle čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) je nález Ústavního soudu pro soud závazný, a to jak jeho výrok, tak tzv. nosné důvody odůvodnění. V takovém případě, v důsledku působení principu věci rozhodnuté, nemá obecný soud ani možnost nereflektovat nosné důvody Ústavního soudu, pokud přednese tzv. konkurující úvahy, kteroužto možnost mají obecné soudy pouze při prvním rozhodování ve věci ve vztahu k judikatuře Ústavního soudu obecně, nikoliv však po nálezu Ústavního soudu rušícím jejich původní rozhodnutí. Důvodem je skutečnost, že právní spory musí dojít svému definitivnímu konci a nemohou donekonečna pokračovat v rámci vzájemné výměny názorů soudů.

14. Nález Ústavního soudu tak v důsledku čl. 89 odst. 2 Ústavy představuje definitivní řešení ústavněprávních otázek v konkrétní věci, a proto musí být dotyčným obecným soudem věrně proveden a ústavněprávní výklad vyložený v nálezu Ústavního soudu jím musí být respektován bez ohledu na eventuální pochybnosti obecného soudu, zda je správný či fundovaný. Pokud se tomu tak neděje, představuje jednání či akt státní moci libovůli a svévoli, neboť dle čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny lze státní moc uplatňovat jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007 (N 190/47 SbNU 465), bod 57-58].

15. Nerespektování názoru Ústavního soudu vysloveného v jeho předchozím nálezu má vždy za následek i porušení práva na spravedlivý proces v jeho časové dimenzi, neboť doba, o kterou se prodlužuje soudní řízení v důsledku projednání nezbytné ústavní stížnosti, kasačního zásahu Ústavního soudu, jakož i nového projednání věci obecnými soudy, je dobou označitelnou za zbytečné průtahy v soudním řízení přičitatelné na vrub obecného soudu, resp. konkrétního soudce tohoto soudu [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 475/09 ze dne 11. 11. 2009 (N 237/55 SbNU 293), bod 25].

16. Soudy mají rovněž povinnost respektovat precedenční závaznost judikatury, což platí jak pro judikaturu soudu Ústavního, tak soudu Nejvyššího. Smyslem rozhodování Nejvyššího soudu je totiž především sjednocení judikatury obecných soudů. Nejvyšším soudem již učiněný výklad by měl být, nedojde-li k následnému shledání dostatečných relevantních důvodů podložených racionálními a přesvědčivějšími argumenty, ve svém souhrnu konformnější s právním řádem jako významovým celkem a svědčícími tak pro změnu judikatury, východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, a to z pohledu požadavků právní jistoty, předvídatelnosti práva, ochrany oprávněné důvěry v právo (legitimního očekávání) a principu formální spravedlnosti (rovnosti). Ke znakům právního státu totiž neoddělitelně patří princip právní jistoty a z něj plynoucí princip ochrany oprávněné důvěry v právo, který jako stěžejní znak a předpoklad právního státu v sobě implikuje především efektivní ochranu práv všech právních subjektů ve stejných případech shodným způsobem a předvídatelnost postupu státu a jeho orgánů. Z požadavku oprávněné důvěry v daný právní řád a totožný postup

orgánů veřejné moci ve skutkově a právně identických kauzách, kdy subjekty práv oprávněně očekávají, že v této důvěře nebudou zklamány, nevyplývá kategorická neměnnost výkladu či aplikace práva. Vyplývá z něj však požadavek, aby tato změna byla s ohledem na konkrétní okolnosti, jako je např. objektivní vývoj společenských podmínek dotýkající se daných skutkových situací, předvídatelná, případně aby nepředvídatelná změna výkladu v době jejího uskutečnění byla náležitě odůvodněna a opírala se o akceptovatelné racionální a objektivní důvody, které přirozeně reagují i na právní vývody dříve v rozhodovací praxi ohledně té které právní otázky uplatňované. Pouze takto transparentně vyložené myšlenkové operace, odůvodňující odlišný postup nezávislého soudu, resp. soudce, vylučují, v rámci lidsky dostupných možností, libovůli při aplikaci práva [srov. nálezy sp. zn. III. ÚS 252/04 ze dne 25. 1. 2005 (N 16/36 SbNU 173)].

2. Aplikace principů na nyní projednávaný případ

17. Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 46/12 uvedl, že pod náklady spojené s léčením (§ 449 odst. 1 občanského zákoníku) je možné podřadit i následnou péči o poškozeného, např. po ukončení hospitalizace, je-li tato vedena snahou o zlepšení jeho zdravotního stavu, přičemž taková ošetrovatelská péče může probíhat i v řádu let (zde Ústavní soud odkázal i na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 25 Cdo 2127/2006, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, sešit 7/2007, pod publikačním číslem R 68/2007, nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2011, sp. zn. 23 Cdo 312/2010). Přitom mezi tím, kdy poskytování pečovatelské služby přispívá ke zlepšení zdraví, a jde tedy o náhradu nákladů spojených s léčením, a kdy jde „jen“ o pomoc při sebeobsluze, je značně neostrá. To platí jednak pro potenciální dlouhodobost péče, jednak proto, že v případech rozsáhlého poškození zdraví zlepšení zdravotního stavu často nespočívá v uzdravení jako takovém, ale v postupně získané adaptaci na novou, vysoce nepříznivou životní situaci. Stanovením podmínek odpovědnosti mající původ v povaze přístroje podle starého občanského zákoníku zákonodárce rovněž počítal s vyšší ochranou subjektu, jemuž byla způsobena škoda. Ve výkladu ustanovení občanského zákoníku týkajících se obsahu a rozsahu odpovědnosti za škodu, zastávaném obecnými soudy, však tato zvýšená ochrana nenachází odezvu. Možnost podřadit náhradu nákladů za pečovatelskou službu pod účelně vynaložené náklady spojené s léčením uvedené v § 449 odst. 1 občanského zákoníku se tak dle Ústavního soudu nabízí, obzvláště při absenci zvláštní úpravy.

18. Potud odvolací soud závěr Ústavního soudu ve svém rozhodnutí nepochybně respektoval, když stěžovatelův nárok v souladu s ním podřadil pod § 449 odst. 1 občanského zákoníku. Závěr o možnosti podřadit stěžovatelův nárok pod § 449 odst. 1 občanského zákoníku ale nebyl jediným závěrem v nálezu sp. zn. I. ÚS 46/12 obsaženým, neboť Ústavní soud se vyjádřil i k dalším aspektům dané problematiky. Těmito se již odvolací soud neřídil a ani neodůvodnil, proč tak udělal.

19. Jednou z otázek, ke které se Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 46/12 vyjadřoval, byla také povaha péče o stěžovatele. Ze skutkových závěrů soudu prvního stupně, převzatých i soudem odvolacím, vyplývá, že stěžovatel je závislý na pomoci ve 24 úkonech, jejichž částečný výčet je uveden výše, a že tyto úkony mu poskytují rodinní příslušníci. Odvolací soud ve svém rozhodnutí uvedl, že se nejedná o takové úkony, při nichž by byla nutná speciální odbornost a kvalifikace vyžadovaná pro pracovníky vykonávající ošetrovatelskou či pečovatelskou službu. Takovou asistenční pomoc si přitom rodinní příslušníci poskytují vzájemně v rámci rodiny, aniž by si za takovou činnost poskytovali finanční odměnu. S tímto závěrem však nemůže Ústavní soud souhlasit.

20. Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 46/12 uvedl, že péči o osobu závislou nelze považovat za běžnou činnost vedoucí k uspokojování potřeb rodiny např. ve smyslu § 19 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném do 31. 12. 2013 [nyní upraveno v § 690 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění účinném od 1. 1. 2014 (dále jen „nový občanský zákoník“)]. Je zřejmé, že péče, kterou rodinní příslušníci stěžovateli poskytovali, je svou povahou sociální službou, neboť na tuto péči stěžovatel pobírá mj. státní příspěvek. Tento závěr má oporu i v § 78 zákona o sociálních službách, dle kterého služby lze poskytovat pouze na základě oprávnění k poskytování sociálních služeb. Pod pojmem sociální služby tento zákon řadí mimo jiné pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně, poskytnutí stravy apod. (srov. § 35 odst. 1 zákona o sociálních službách). Podmínkou přidělení oprávnění je pak mj. odborná způsobilost fyzických osob, které tyto služby budou poskytovat (§ 79 odst. 1 písm. b) zákona o sociálních službách). Zákon o sociálních službách přitom oprávnění k poskytování sociálních služeb nevyžaduje v případě, kdy pomoc poskytuje potřebné osobě osoba blízká (§ 81 zákona o sociálních službách).

21. Rozlišení osoby blízké a ostatních poskytovatelů, kteří podléhají registrační povinnosti, bylo zavedeno toliko pro získání přehledu o rozsahu a charakteru sítě sociálních služeb, umožnění čerpání finančních prostředků z veřejných rozpočtů (rozdílného pro poskytovatele s oprávněním a pro osoby blízké) a zrovnoprávnění postavení poskytovatelů sociálních služeb, kteří nejsou zřizováni orgány veřejné správy (Důvodová zpráva k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, bod 2.4). Záměrem tohoto rozlišení tedy není snížení péče poskytované osobou blízkou na úroveň nekvalifikované péče, ale naopak zajištění příznivějších podmínek pro sociální péči vykonávanou osobami blízkými. Závěr odvolacího soudu, že některé úkony nevyžadují odbornou způsobilost, a tedy nemají nárok na honoraci, je, vedle toho, že je v rozporu s nálezem sp. zn. I. ÚS 46/12, proto zjevně nesprávný, neboť se neopírá ani o doslovné znění zákona, ani o jeho smysl.

22. Ústavní soud považuje za problematický také způsob, jakým odvolací soud stanovil počet hodin, které byly na péči o stěžovatele vynaloženy. Jak bylo zmíněno výše, nemůže tento počet snížit z pouhého důvodu, že pro některé úkony není vyžadována odborná způsobilost. Ústavní soud přitom nepovažuje za správný ani závěr, že v případě úkonů pečovatelské služby, na kterých je stěžovatel závislý, se nejedná o činnosti, které by byly vykonávány soustavně. Pokud měl soud za to, že skutkové zjištění soudu prvního stupně, že péče byla stěžovateli poskytována denně od 7 do 22 hodin, je nesprávné, měl na základě provedeného, případně zopakovaného dokazování toto skutkové zjištění modifikovat a učinit nový právní závěr. Většina úkonů péče poskytované stěžovateli jistě nevyžaduje soustavnou přítomnost pečovatele a tyto úkony nebudou ani jednoduše rozčlenitelné do počtu hodin. Soud však musí vzít v úvahu i skutečnost, že tuto péči rodinní příslušníci často vykonávají na úkor jiných ekonomických aktivit včetně zaměstnání, jak tomu je i v projednávaném případě. Referenčním hlediskem zde spíše musí být počet hodin, za které by stěžovatel musel zaplatit profesionální asistenční pomoci, kdyby si tuto na všechny potřebné úkony najmul.

23. V této souvislosti Ústavní soud také připomíná své závěry učiněné v nálezem sp. zn. I. ÚS 46/12, že soudy musí hledat rovnováhu mezi tím, že existenci vynaložených nákladů spojených s péčí o poškozeného je potřeba prokázat, a mezi nutností vyvarovat se toho, aby poškozený musel v případném řízení prokazovat každý úkon pomoci mu poskytnutý, případně aby musel svým nejbližší ryze formálně platit za úkony mu poskytnuté, jen aby se vyhnul případné důkazní nouzi. V tomto aspektu odvolací soud závěrům nálezem sp. zn. I. ÚS 46/12 taktéž nedostál.

24. Odvolací soud ve svém rozhodnutí převzal tedy pouze závěr Ústavního soudu o podřaditelnosti stěžovatelova nároku pod § 449 odst. 1 občanského zákoníku a toto ustanovení na nárok poté mechanicky aplikoval, čímž vytvořil pouhé zdání souladnosti rozhodnutí se závěry nálezu Ústavního soudu. Další nosné důvody zrušujícího nálezu Ústavního soudu nijak nerefletoval, nebo se od nich odchýlil, aniž by takový postup náležitě odůvodnil [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 296/08 ze dne 8. 12. 2010 (N 243/59 SbNU 483), bod 9]. Nerespektováním kasační závaznosti nálezu Ústavního soudu a nosných důvodů jeho odůvodnění odvolací soud postupoval v rozporu s čl. 89 odst. 2 Ústavy, v důsledku čehož porušil stěžovatelovo právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1, neboť postupoval svévolně a neodůvodněně prodloužil délku řízení.

B. Právo na ochranu tělesné integrity

1. Obecné principy

25. Odvolací soud nerespektoval nosné důvody nálezu sp. zn. I. ÚS 46/12 rovněž při výpočtu výše ocenění péče o osobu blízkou. Výpočet výše ocenění péče o osobu blízkou je však problematikou přesahující rámec závaznosti nosných důvodů nálezu Ústavního soudu dle čl. 89 odst. 2 Ústavy, a to do sféry práva na ochranu tělesné integrity garantovaného čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Ústavní soud proto přezkoumal tuto problematiku z hlediska principů zakotvených těmito ustanoveními.

26. Ústavní soud v minulosti judikoval, že zdraví je součástí fyzické integrity člověka a jako takové je chráněno čl. 7 odst. 1 Listiny, chránícím nedotknutelnost osoby a jejího soukromí (srov. nález sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014, bod 15). Ochrana tělesné integrity je doplněním ustanovení o právu na život zakotveným v čl. 6 Listiny, a to zejména za účelem zajištění ochrany člověka v běhu jeho života i po fyzické stránce. Ochrana tělesné integrity je zakotvena taktéž v čl. 8 odst. 1 Úmluvy, chránícím soukromý život, který v pojetí Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) zahrnuje také tělesnou a duševní integritu (viz např. rozhodnutí ESLP ve věci Trocellier proti Francii ze dne 5. října 2006 č. 75725/01).

27. Obdobně ve věci Codarcea proti Rumunsku, týkajícího se zdravotních následků nedbalého postupu lékaře a následné nemožnosti stěžovatelky domoci se efektivně kompenzace, ESLP uvedl, že problematika související s tělesnou integritou spadá do rozsahu čl. 8 Úmluvy. Následně uvedl, že na případy porušení práva na ochranu tělesné integrity v důsledku lékařské nedbalosti se aplikují stejné požadavky, jako v případech lékařské nedbalosti spadající do působnosti čl. 2 Úmluvy - práva na život (rozsudek ESLP ze dne 2. června 2009 č. 34675/04, § 103).

28. ESLP ve své judikatuře dovodil, že státy mají v souvislosti s ochranou tělesné integrity mj. pozitivní závazek, spočívající v povinnosti přijmout náležitá opatření k zajištění její ochrany. Pozitivní závazek státu, vztahující se také na oblast zdravotnictví, se skládá z několika dílčích povinností. První povinností státu je zakotvení příslušného právního rámce ukládajícího nemocnicím povinnost přijmout příslušná opatření k ochraně života pacientů. V návaznosti na to má stát povinnost druhou, procedurální, která spočívá v zajištění, aby zmíněné zákony byly skutečně účinné, tedy aby v rámci efektivního soudního řízení bylo možné zjistit příčinu poškození zdraví pacienta a aby mohly být osoby zodpovědné za toto poškození, a tedy za porušení ochrany tělesné integrity, učiněny právně odpovědnými. V případech týkajících se lékařské nedbalosti a jejich důsledků pak může být pozitivní závazek státu dle čl. 8 Úmluvy splněn, pokud právní řád umožňuje obětem dosáhnout nápravy např.

ve formě odškodnění či zadostiučinění v civilním řízení a této nápravy je možné efektivně dosáhnout (srov. rozsudek velkého senátu ESLP ve věci Calvelli a Ciglio proti Itálii ze dne 17. ledna 2002 č. 32967/96, § 49; dále výše citovaný rozsudek ESLP ve věci Codarcea proti Rumunsku, § 102; či rozsudek ESLP ve věci Benderskiy proti Ukrajině ze dne 15. listopadu 2007 č. 22750/02, § 62-63).

29. ESLP následovně ve své judikatuře rozvedl další aspekt práva na ochranu tělesné integrity. Ten se týká výše odškodného v případech lékařské nedbalosti. Dle ESLP totiž i v případech, kdy státy přijmou příslušnou legislativu, která umožňuje poškozenému úspěšně se domoci odškodnění před soudy, porušení čl. 8 Úmluvy trvá, dokud není poškozenému poskytnuto odškodnění vhodné a dostatečné, tj. v případě peněžitého odškodnění v adekvátní výši. Porušení daného práva tak podle judikatury ESLP nebylo napraveno v případě, kdy byla stěžovateli přiznána pouze náhrada nemajetkové újmy, nikoli však již náhrada nákladů spojených s léčením, které samotná náhrada nemajetkové újmy nebyla s to pokrýt (rozsudek ESLP ve věci Oyal proti Turecku ze dne 23. března 2010 č. 4864/05), nebo tehdy, kdy byla sice stěžovateli poskytnuta dlouhodobá bezplatná lékařská péče, náhrada nemajetkové újmy však byla přiznána pouze ve výši 607 €, kteroužto ESLP shledal jako nedostatečnou v poměru k výši odškodnění jím přiznávané, sahající až k částce 20 000 € (rozsudek ESLP ve věci G. B. a R. B. proti Moldavsku ze dne 18. prosince 2012 č. 16761/09). Pro splnění pozitivního závazku státu k ochraně práva na tělesnou integritu dle čl. 8 Úmluvy tedy musí být poškozenému poskytnuto odškodnění v náležitě výši nejen v podobě náhrady nemajetkové újmy, ale také v podobě náhrady nákladů spojených s léčením.

30. Ústavní soud se podobným případem zabýval v nálezu sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573). V souladu s judikaturou ESLP konstatoval, že závazek státu zajistit ochranu zdraví jedince se projevuje nejen v oblasti veřejnoprávní, tj. zakotvením trestněprávní úpravy, která sankcionuje protiprávní jednání třetích osob, ale i v soukromoprávní oblasti, a to zakotvením povinnosti škůdce nahradit poškozenému utrpěnou škodu na zdraví tak, aby poškozený disponoval dostatečnými finančními prostředky k podniknutí všech potřebných kroků za účelem obnovení zdraví, případně k vytvoření podmínek pro svou důstojnou existenci, není-li plné obnovení zdraví možné (bod 11). V daném případě stěžovatel žádal o náhradu skutečné škody ve formě renty pro své příbuzné, kteří o něj pečovali, aniž by jim bylo ze strany stěžovatele cokoliv vypláceno.

31. V právě uvedeném nálezu Ústavní soud konstatoval, že princip plného odškodnění za škodu na zdraví zakládá nárok na náhradu nákladů spojených s péčí o nesoběstačnou poškozenou osobu a její domácnost po ukončení léčby. Odškodněním je totiž chápána škála opatření s cílem napravit způsobenou újmu a uvést oběť do postavení, ve kterém se nacházela před protiprávním jednáním, a to v rozsahu, v jakém je to možné. Je-li tedy účelem institutu odpovědnosti za škodu a z něho vyplývající povinnosti k náhradě způsobené škody vytvoření stavu, který existoval před vznikem škody, může jej být dosaženo toliko reparací veškeré vzniklé škody. Té však není dosaženo pouze přiznáním náhrady za ztížení společenského uplatnění, neboť v daném případě požadovaná renta nepředstavuje dle Ústavního soudu její součást. Renta totiž musí být chápána jako náhrada majetkové újmy vzniklé vynaložením finančních prostředků na to, aby postižený měl zajištěnu základní obsluhu své osoby a mohl vést i při „pokaženém životě“ alespoň život snesitelnější. Zajišťuje tedy jen úhradu nákladů na základní péči o postiženého nahrazující jeho dřívější soběstačnost, která je teprve předpokladem pro vedení společenského, rodinného a pracovního života; náhrada za ztížení společenského uplatnění je proto určitou nadstavbou renty (bod 18). Při výkladu a aplikaci podústavního práva je pak povinností soudů, aby zajistily plnou ochranu

ústavně zaručeným právům a svobodám a v této souvislosti věnovaly zvláštní pozornost principu odškodnění utrpěného porušení ústavně zaručených práv, v tomto případě práva na ochranu tělesné integrity, které má být v souladu se zmíněným principem a výše zmíněnou judikaturou ESLP úplné.

32. Tyto závěry se bez dalšího vztahují i na způsob výpočtu výše náhrady škody. Ten je totiž nedílnou součástí principu plného odškodnění za škodu na zdraví nezávisle na tom, zda poškozená osoba žádá rentu v rámci náhrady skutečné škody pro osobu blízkou pečující o ni zadarmo, nebo zda poškozená osoba za péči osobě blízké vyplatí odměnu, a tuto následně uplatní v rámci náhrady nákladů spojených s léčením.

2. Aplikace principů na nyní projednávaný případ

33. Při aplikaci nastíněných principů na projednávaný případ je nejdříve třeba určit, zda se jednalo o zásah do tělesné integrity stěžovatele dle čl. 8 Úmluvy, resp. čl. 7 odst. 1 Listiny. Z judikatury ESLP vyplývá, že pokud je dán souhlas k zákroku a nejsou-li důkazy o opaku, předpokládá se, že souhlas byl dán pouze k zákroku, který bude proveden pečlivě, tj. *lege artis* (srov. rozsudek ESLP ve věci Benderskiy proti Ukrajině ze dne 15. 11. 2007 č. 22750/02, § 59). V případě stěžovatele byla již v separátním řízení určena odpovědnost zdravotnického zařízení za poškození jeho zdravotního stavu, je proto namístě konstatovat, že se jednalo o zásah do jeho tělesné integrity. Lékařská nedbalost přitom vyústila v trvalé poškození stěžovatelova zdraví, nikoliv však jeho smrt, projednávaný případ tak spadá do rozsahu čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 Úmluvy. Nyní je třeba posoudit, zda byly naplněny pozitivní závazky vyplývající z těchto ustanovení.

34. Z výše nastíněných principů je zřejmé, že projednávaná problematika má dvě složky. Tou první je samotná existence nároku, tou druhou pak způsob jejího výpočtu. Co se týče existence nároku, Ústavní soud konstatuje, že závazek státu spočívající v přijetí příslušného právního rámce zakotvujícího odškodnění poškozeným byl naplněn tím, že stěžovatelův nárok byl za pomoci interpretace podřazen pod § 449 odst. 1 občanského zákoníku, případně podle povahy žaloby mohlo jít i o nárok uplatněný jako renta podle § 442 odst. 1 občanského zákoníku [viz nález sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573)]. Druhá část pozitivního závazku státu je v tomto směru také naplněna, neboť stěžovateli bylo umožněno domáhat se svých práv před soudy v efektivním soudním řízení.

35. Ústavní soud se tak dále zabýval tím, zda byl při výpočtu výše nároku stěžovatele dodržen princip plného odškodnění za škodu na zdraví tak, jak vyplývá z čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 Úmluvy. Odvolací soud při výpočtu vycházel z § 136 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“), dle kterého v případech, kdy nelze určit výši nároku, nebo lze tuto výši určit s nepoměrnými obtížemi, určí výši nároku soud dle vlastní úvahy. Ústavní soud v obecné rovině aplikaci tohoto ustanovení v projednávaném případě s ohledem na možnosti dokazování a povahy nároku akceptuje. Jak Ústavní soud konstatoval v nálezu sp. zn. II. ÚS 1430/13 ze dne 24. 7. 2014, v současné době je v obdobných situacích namístě aplikovat § 2955 nového občanského zákoníku, podle kterého nelze-li výši náhrady škody přesně určit, určí ji podle spravedlivého uvážení jednotlivých okolností případu soud. Je však nutno zohlednit, že postup podle těchto ustanovení neznamená, že soud může při úvaze postupovat libovolně a nerespektovat pro něj závazná rozhodnutí soudů a ústavní principy.

36. Ústavní soud již v nálezu sp. zn. I. ÚS 46/12 poukázal na rozhodnutí Nejvyššího soudu, který ve své judikatuře uvedl, že je zcela přiměřené, jestliže soudy využijí k ocenění hodnoty ošetřovatelské péče o příbuzného úpravu odměny přiznávané

pracovníkům poskytujícím pečovatelskou službu podle příslušné vyhlášky provádějící zákon o sociálních službách (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 25 Cdo 2127/2006, dále pak usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2011, sp. zn. 23 Cdo 312/2010, dále také rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2011 sp. zn. 25 Cdo 4576/2008). Odvolací soud však při výpočtu příslušné částky k těmto rozhodnutím nepřihlédl a vypočetl výši nároku na základě výše minimální mzdy v rozhodném období. Tento postup je problematický již proto, že odvolací soud dostatečně neodůvodnil, proč se od ustálené judikatury odchýlil, přičemž tato povinnost vyplývá v případě tzv. precedenční závaznosti judikatury z principu právní jistoty [srov. bod 16 výše a obdobně nálezný sp. zn. III. ÚS 252/04 ze dne 25. 1. 2005 (N 16/36 SbNU 173)]. Postup odvolacího soudu však neobstojí ani ve světle principů vyplývajících z čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 Úmluvy.

37. Pokud by totiž odvolací soud skutečně vyšel ze skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně a ze sazby terénní pečovatelské služby v okolí bydliště stěžovatele, která v rozhodné době činila 100 Kč za hodinu, a rovnala se tedy maximální výši úhrady dle tehdy platného znění § 6 odst. 2 písm. a) vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění účinném do 31. 12. 2011, kterou měl dle ustálené judikatury použít, došel by ke konečné částce 46 500 Kč před odečtením příspěvku na péči. Odvolací soud však vyšel z částky tvořící minimální mzdu v rozhodné době, a to nikoli z hodinové minimální mzdy, ale toliko z paušální částky 8 000 Kč, která předpokládá čtyřicetihodinový pracovní týden, v důsledku čehož nereflektoval skutečný počet hodin, které byly na péči o stěžovatele vynaloženy. Po odečtení příspěvku na péči se tak dobral ke konečné částce ve výši 4 000 Kč, což je méně než desetina částky, které by se stěžovateli dostalo v případě postupu podle zmíněné vyhlášky.

38. Ústavní soud netvrdí, že ústavně souladným by bylo pouze takové rozhodnutí obecných soudů, které by stěžovateli přiznalo částku 46 500 Kč. Tato částka je pouze referenčním bodem, od kterého se lze při použití soudního uvážení odůvodněně odchýlit. Avšak přiznaná částka je s touto referenční částkou v tak extrémní disproporci, že jde již o rozpor s výše nastíněným principem plného odškodnění. To zejména v situaci, když je odchýlení se od této referenční částky odůvodněno argumenty, které jsou v rozporu s kasačně závazným nálezem Ústavního soudu a precedenčně závaznou judikaturou Nejvyššího soudu.

39. Předně, argumentace odvolacího soudu, že se v případě péče ze strany rodinných příslušníků nejednalo o úkony odborné pečovatelské služby, ve světle výše uvedeného nemůže obstát (bod 19-21), neboť bylo řečeno, že tyto úkony jsou postaveny na roveň úkonům pečovatелů s oprávněním dle zákona o sociálních službách. Pokud pak soud v důsledku neopodstatněného rozlišování došel k tomu, že péče poskytnutá osobou blízkou má desetinovou hodnotu oproti péči poskytované pečovatelskou službou, v konečném důsledku stěžovateli zabránil v dosažení adekvátní finanční kompenzace za péči poskytovanou rodinnými příslušníky a znemožnil mu tím efektivně dosáhnout plného odškodnění za újmu utrpěnou na zdraví a vytvořit si tak podmínky pro svou důstojnou existenci. Pokud by pak z různých důvodů byla osoba blízká o něj pečující na této kompenzaci závislá, musel by se stěžovatel přiklonit k péči ze strany profesionálních, placených poskytovatelů ošetrovatelské péče, což by znamenalo minimálně omezenou možnost volby pečující osoby, v horším případě pak nutnou rezignaci na nepochybně mnohem vhodnější péči poskytovanou rodinnými příslušníky nebo dokonce ztíženou možnost dosažení péče vůbec.

40. Konečně Ústavní soud v nálezu I. ÚS 46/12 s odkazem na zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 2127/2006 uvedl, že jestliže škůdce odpovídá za škodu

v plném rozsahu, nemůže být povinnost k náhradě škody snížena proto, že je poškozený příjemcem příspěvku na péči. Soud prvního stupně a odvolací soud opakovaně při výpočtu výše nároku automaticky odečítaly částku 4 000 Kč, kterou stěžovatel pobírá jako příspěvek na péči od státu, aniž by ve svých rozhodnutích uvedly, z jakého důvodu tak činí a z jakého důvodu se odchyľují od pro ně závazného rozhodnutí. Takový postup rovněž není přípustný.

41. Lze tedy uzavřít, že výše uvedeným postupem odvolací soud porušil princip plného odškodnění a nedostal tak požadavkům vyplývajícím z čl. 7 odst. 1 Listiny a čl. 8 Úmluvy a porušil tak stěžovatelovo právo na ochranu tělesné integrity garantované těmito ustanoveními.

C. Závěr

42. Ústavní soud závěrem shrnuje, že **porušení zdraví způsobené pochybením při poskytování zdravotní péče je zásahem do tělesné integrity člověka a tudíž do jeho práva na nedotknutelnost osoby chráněného čl. 7 odst. 1 Listiny. Součástí tohoto práva je také právo na plné odškodnění za utrpěnou újmu na zdraví v podobě náhrady nemajetkové i majetkové újmy, která zahrnuje jakožto samostatný nárok i náhradu nákladů spojených s péčí o nesoběstačnou poškozenou osobu a její domácnost po ukončení léčby. V případě, že tuto péči poskytuje osoba blízká, je při výpočtu výše nákladů nutné respektovat judikaturu Nejvyššího soudu a vycházet z částky, kterou by poškozená osoba zaplatila za odborné pečovatelské služby.**

43. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud dospěl k závěru, že napadené rozhodnutí postupem porušujícím čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky porušilo stěžovatelovo právo na nedotknutelnost jeho osoby a na spravedlivý proces dle čl. 7 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 a Listiny základních práv a svobod. Ústavní soud proto podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) stejného zákona napadené rozhodnutí zrušil.

44. V následném řízení je na odvolacím soudě, aby stanovil odpovídající výši vzniklé škody s ohledem na principy vyjádřené v tomto nálezu. Přitom musí vycházet z výše úhrady za poskytování pečovatelské služby podle § 6 odst. 2 písm. a) vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některé ustanovení zákona o sociálních službách. Tuto částku lze modifikovat, pokud zjistí, že v daném místě a v daném čase byla cena za pečovatelskou službu nižší. Odvolacímu soudu rovněž nic nebrání odchyľit se od skutkového závěru učiněného prvoinstančním soudem, že rodinní příslušníci stěžovateli poskytovali pomoc 15 hodin denně. Pokud tak však míní učinit, je nutno, aby postupoval v souladu s příslušnými ustanoveními občanského soudního řádu, zejména § 213 a 213a. Do té míry, do které se toto skutkové zjištění zakládá na výpovědi účastníků řízení a svědků, kteří byli slyšeni při jednání u soudu prvního stupně, musí odvolací soud tyto důkazy opakovat, popřípadě doplnit.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 11. listopadu 2014

Kateřina Šimáčková
předsedkyně senátu